

NEDERLANDS PER BRIEFWISSELING TUSSEN KLASSEN

Het idee

De tijd dat ik keitjes over boord gooide en dacht dat ik de zeegolven had doen opwelen, is reeds lang voorbij. En toch ... Ik was op zoek naar normaal functionele situaties om de LLN Nederlands te leren, om ze communicatievaardiger te maken, situaties die in mijn school ook het daglicht konden verdragen. Ik zocht vooral naar situaties waarin ze zouden moeten lezen, echt lezen, en een betoog schrijven, iemand echt proberen te overtuigen, en ook waarin ze veel zouden moeten spreken, naar mekaar luisteren en samenwerken.

Ik herinnerde me een collega, die zijn LLN brieven had laten schrijven naar een andere klas ; en zo groeide het idee om de LLN voor te stellen een thema te bestuderen en daarover per brief van gedachten te wisselen met LLN van een zelfde klas in een andere school.

De jongens vonden het idee opwindend ! Ze stelden voor naar een meisjesklas te schrijven. Spontaan boden enkelen zich aan om zelf, mondeling, de eerste contacten te leggen. Binnen de week hadden de drie klassen (want het nieuws liep rond, en democratie en gelijkheid dragen alle jongeren hoog in hun vaandel !) elk met een andere klas in een andere school contact. Ik kreeg naam, adres en telefoonnummer van de betrokken leraren, en vroeg deze of ze mee in het project wilde stappen. Er werd een werkschema opgesteld, een reeks van mogelijke thema's afgesproken, een werkwijze voorgesteld, en schoorvoetend, soms enthousiast, werd ja gezegd.

Om het project te doen aanvaarden had ik volgende argumenten aangedragen ;

- de LLN leren in normaal functionele situaties spreken, luisteren, lezen en schrijven
- de LLN verkennen een stukje maatschappij
- de LLN zijn gemotiveerd om in allerlei ondersteunende activiteiten verschillende aspecten van het Nederlandse taalsysteem en taalgebruik te leren
- de werkwijze biedt een kader waarbinnen leesstrategieën en schrijfprocedures aangeleerd kunnen worden
- de werkwijze biedt op natuurlijke wijze voldoende mogelijkheden om aan verschillende vormen van interne differentiatie te doen
- de werkwijze blijkt voldoende kansen tot variatie te bevatten
- op een spontane wijze zijn de LLN zelf actief : ze leren

- zelf iets aanpakken, zelf plannen, zelf uitvoeren.
- de LLN leren in groep samenwerken : werk verdelen, resultaten uitwisselen, op elkaar rekenen voor controle van inhoud en schrijfprodukt,
- de LLN leren een verscheidenheid van gegevens, meningen, standpunten coördineren en tot een eenheid samenvoegen, en in elkaar passen.

De praktijk

Het project loopt over drie etappes :

- voorbereiding : gegevens verzamelen en verwerken in groep
- schrijffase : in groep voorbereiden, individueel afwerken
- brieven ontvangen, lezen en reageren.

DE VOORBEREIDING.

Het project begint met het kiezen van een thema : kernwapens : doem of zegen ? Huistaken : zin of onzin ? Verveling in de klas : lijdzaam ondergaan of actief bestrijden ? Maar nemen we rollenpatronen : mannen - vrouwen.

1. De LLN worden in groepjes van vier of vijf ingedeeld.
2. (Omdat de jongens wel geïnteresseerd waren, maar al dadelijk ontdekten dat ze maar bitter weinig over mannen-vrouwen wisten, toch zeker om bij de meisjes een goed figuur te slaan, en omdat ze ook over bijna geen documentatie beschikten, en er vlug gewerkt moest worden, verstrekke de leraar de startteksten. Later kan dan op opzoekingsmethodes ingegaan worden).
In de les krijgt elke groep dezelfde teksten aangeboden, een enkel exemplaar van elke tekst per groep : het is de bedoeling dat elke tekst maar door een LL gelezen wordt, en dat deze daarover bij de groep verslag uitbrengt : zijn lectuur is dus belangrijk !
Binnen elke groep worden door de LLN de teksten verdeeld, naar de lengte van de teksten en de draagkracht van elke LLN.
3. Elke tekst wordt maar door een LL van de groep gelezen : deze leest de tekst, maakt er een schematische samenvatting van, een lectuurvervangende notitie. Daarna wordt de tekst teruggegeven aan de LR.
4. De voorlopige samenvatting wordt verwerkt tot een doorlopende en samenhangende tekst, die als huistaak wordt afgegeven.
5. De volgende les brengt elke LL in de groep verslag uit over zijn lectuur. Daarbij gebruikt hij zijn schematische samenvatting, of een spiekbriefje, als geheugen-
- 4.

- steun, dat enkele exacte gegevens bevat : namen, cijfers, jaartallen, een kort citaat, en een summier plan.
6. Het komt erop aan dat elke verslaggever zoveel mogelijk gegevens uit zijn tekst haalt en aan zijn groepsleden kan doorspelen ; hij mag de gegevens van zijn lectuur aanvullen met andere gegevens van eigen vinding. De anderen moeten gericht luisteren, en notities nemen, om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen. De rijkdom aan gegevens waarover de groep beschikt, zal de resultante zijn van en in verhouding staan tot de leesvaardigheid en de luistervaardigheid van elk lid afzonderlijk. Het is mogelijk dat de verschillende teksten tegenstrijdige gegevens bevatten. In dat geval kan elk zijn tekst aan de LR terugvragen om te controleren of hij bij het lezen of noteren wel accuraat te werk ging, of op zoek gaan naar andere bronnen die meer betrouwbaar zijn.
Verdedigen de teksten tegenstrijdige meningen of standpunten (wat de LR bij voorkeur nastreeft in de keuze van de teksten !), dan wordt er best nog niet gediscussieerd voordat elk lid van de groep met zijn verslag klaar is. De discussie gebeurt in de volgende fase.
 7. Als alle verslagen uitgebracht zijn, kan de discussie aanvangen. Daarbij kunnen de volgende vragen helpen :
 - gaan we met alles akkoord ?
 - welke gegevens zijn belangrijk ?
 - kunnen we tussen de gegevens van de verschillende teksten verbanden leggen, of zijn er tegenstellingen, of vullen de verschillende teksten mekaar aan ? Hoe ?
 - van welke vooronderstellingen gaan de gegevens uit ?
 - welke conclusies kunnen we trekken ?
 - welke gegevens kunnen we uit onze eigen ervaring bevestigen of tegenspreken ?
 - welke gegevens zijn onvolledig, blijken niet accuraat, vergen aanvullend opzoekwerk ?
 - waar zouden we betrouwbaar aanvullend materiaal kunnen vinden ?
 8. Nu volgt een belangrijk moment : de groep bepaalt welk standpunt hij gaat innemen. Daarna wordt nagegaan welke gegevens, cijfers, argumenten, aspecten of meningen hun standpunt ondersteunen.
 - Hoe zullen ze die gegevens en argumenten verwerken ?
 - Hoe zal de andere, de brieflezer, daarop reageren ?
 - Welke argumenten spreken hem of haar wel of niet aan ?
 - Welke argumenten spreken hun standpunt tegen ?
 - Hoe kunnen ze voorkomen dat de anderen die zullen gebruiken ?
 - Hoe ze nu reeds weerleggen ?
 9. Het is best mogelijk dat de LLN zelf, binnen de groep, erg van mening verschillen. Het is dan wel nodig dat die verschillende standpunten en meningen met elkaar

geconfronteerd worden, maar het is misschien nu niet het geschiktste moment om deze ten gronde uit te praten : dat kan gesprekstof worden voor later, in een les over groepsgesprek, argumenteren of discussieren. Wel moet in de groep afgesproken worden wie welk aspect van het thema in zijn brief zal behandelen, en vanuit welk standpunt die dat zal doen. Zo leren de LLN een thema inperken, en ervaren ze de rol van een standpunt (zie verder).

10. We laten het thema enkele lessen rusten. Intussen kunnen de LLN naar aanvullende gegevens op zoek in naslagwerken, bij kennissen of "deskundigen", in dag- of weekbladen, op radio of TV. Het is ook goed dat alles een beetje bezinkt, en dat ze leren afstand te nemen van misschien wat verhitte discussies.

DE SCHRIJFFASE

1. Tijdens de bezinkingsperiode kunnen sluimerende vaardigheden opgefrist worden : hoe een brief schrijven, hoe adresseren, hoe een aanspreking formuleren, de bladspiegel verzorgen, ...
2. Enkele lessen in het opbouwen van een betoog vinden gemotiveerde luisteraars. Het is best dat de LRS hierover vooraf onderling afspraken maken. Hoe een tekst opbouwen ? Hier enkele stappen :
 - a. De LL moet uitdrukkelijk aangeven welk aspect van zijn thema hij wil behandelen, en zijn standpunt ertegenover bepalen ; zoniet wordt er oeverloos en inhoudsloos geschreven.

Een voorbeeld :

Thema (T.)	aspect (A.)	standpunt (S.)
- rollenpatronen van man en vrouw	- verdwijnend	- voor/tegen
	- verschuivingen	- gaat te ver
	- geschiedenis	- gaat niet ver genoeg
	- strijd vd vrouw	- gaat te traag/snel
	- verzet vd mannen	- is onrechtvaardig
	- wettelijk aspect	- is niet realiseerbaar
	- in het gezin	-
	- op het werk	-

- b. Hij formuleert zijn hoofdgedachte, zijn stelling, zijn opvatting, dat wat hij wil zeggen of bewijzen in een korte, heldere zin, waarin T.A.S. uitgedrukt worden.
- c. Daarna formuleert hij drie of vier ondersteunende stellingen, ook in drie of vier volzinnen.
- d. Deze drie of vier volzinnen zijn de kernzinnen van de alinea's.

- e. De kernzinnen worden uitgewerkt in bewust gestructureerde alinea's door : voorbeelden, ervaringen, cijfers, feiten, argumenten aan te halen, verbanden te leggen, oorzaak-gevolg, opeenvolging, logische aaneenschakeling van gedachten te demonstreren, uit voorbeelden besluiten te trekken, van algemene regels toepassingen te geven, ogenschijnlijke tegenstellingen te weerleggen, algemeen aanvaarde waarheden in te roepen, ...
 - f. Dan pas kan hij eraan denken een inleiding en een slot te schrijven. In de inleiding kondigt hij zijn hoofdstelling aan, en de ondersteunende stellingen. Het slot bevat een samenvatting, en sluit aan bij de inleiding.
3. Dan komt het grote moment : de brief schrijven.
- De LLN ontwerpen een gewone tekst, over hun onderwerp en standpunt : dus nog geen brief.
- Daarna herschrijven ze die tekst tot een brief : dit is een normaal functionele stijloefening ! En een oefening in publiekgerichtheid.
- Daarbij komen de LLN voor de volgende concrete problemen te staan :
- Aan wie moet de brief geadresseerd worden ? Met een lerares had ik een klaslijst uitgewisseld, zo konden de brieven tot een bepaald meisje gericht worden ; voor een andere klas had ik geen namenlijst. Wel gingen alle brieven onder een omslag naar de andere school.
 - Welke aanspreking moet er boven de brief ? Hoe doen jongeren dat nu ? Hoe werd dat vroeger gedaan ? Sommigen vonden een ondeugende oplossing en richtten zich in hun brief tot een "Liefste Feministe" of "Dulcinea".
 - Hoe gaan ze zichzelf aan die onbekende voorstellen ? Welke gegevens zijn voor die andere belangrijk en belangwekkend ? Zijn "Ik heb nummer 16, en zit in D4a (of 4HSTS)" erg informatief ? Hoeveel gaan ze van zichzelf prijsgeven, welke eigenschappen, hobby's, interesses ?
 - Hoe moet het thema geïntroduceerd worden ? Of de correspondentie ? "Wij moesten van de leraar een brief schrijven," klinkt niet erg enthousiast, en was dat de bedoeling ?
 - Wordt de onbekende met U, jij of je aangesproken ? En daarin consequent blijven in heel de brief !
 - Hoe wordt de brief afgesloten ? Hoe een opening geven voor een volgende brief ?
 - Wat moet in de ontwerp-tekst veranderd, aangepast, herschikt, weggelaten, toegevoegd worden om tot een lezer-gerichte en overtuigende brieftekst te komen ?
- Als de LR voorbeelden geeft van inleidingen of afsluitingen dan moet hij erop toezien dat daarna niet elke brief met dezelfde inleiding aanvangt of met hetzelfde slot eindigt. Soms zijn LLN wat al te volgzaam !

4. De brief wordt in het net geschreven op briefpapier, en als huistaak afgegeven aan de LR.
5. Een klassikale verbetering kan dan nog fouten en onhandigheden opvangen of voorkomen.
6. Nu schrijven de LLN hun echte brief ; de LR ziet die niet meer na ! De LLN moeten leren verantwoordelijk zijn voor hun teksten. Niets belet dat sommigen hun teksten nog even door een klasgenoot laten nazien op spelfouten, zinsbouw, taalfouten, presentatie, alvorens die brief in de envelop verdwijnt.
7. De brief wordt verzonden, en blijft eigendom van de bestemming. De LLN behouden en bewaren hun eigen klad, of huistaak, om later, als ze antwoord krijgen, over hun eigen tekst te kunnen beschikken ter verificatie. Zo leren ze, voor later, het nut van het bewaren van dubbels van hun brieven. (1)

BRIEVEN LEZEN

De brieven zijn aangekomen in de klas : wat een opwindung ! Ze zijn met geen middel stil te houden : "Een brief lees je nooit alleen !". De lectuur geeft aanleiding tot drukke besprekingen met vrienden en burens. Als de storm geluwd is, kan de LR ingrijpen en weer orde op zaken stellen. Het is het moment om de LLN te leren een tekst indringend te lezen ; dat is eerst een individueel, en dan een groepsgebeuren. Ik beperk me hier tot het groepsgebeuren en presenteer een methode om een betogende tekst grondig te lezen.

1. Elke groep krijgt evenveel brieven als hij leden telt, (of enige meer, als de andere klas meer LLN heeft) en elk lid leest al de brieven van de groep, dat werd zo met de afzenders afgesproken ; of elk lid brengt over zijn brief verslag uit aan de groep, waarbij de verslaggever duidelijk onderscheidt aspect, standpunt en aangehaalde argumenten.
2. Dan worden de brieven in de groep besproken, als volgt : Wat weten wij reeds over dit thema of dit aspect van het thema ?
3. Wat wil de schrijver ons duidelijk maken ? Wat is in feite zijn probleem ? Wat beweert hij ?
 - Zegt hij dat uitdrukkelijk en duidelijk in zijn inleiding ?
 - In het slot ?
 - In de kernzinnen van zijn alinea's ?
 - Hangen die kernzinnen inhoudelijk samen, en onderling, en met de hoofdstelling ?
4. Worden de kernzinnen systematisch uitgewerkt ? Bv. via voorbeelden, uitleg, oorzaak-gevolg, verbanden, achtergronden, principes, (zie hoger).
5. Overtuigt de tekst ons ? Waarom wel/niet ?

8.

6. Wat raad de schrijver ons aan ?
 - Moeten we ergens een bepaald idee over hebben ? Welke ?
 - Moeten we iets goed- of afkeuren ? Wat en waarom ?
 - Moeten we iets wel of niet doen ? Wat en waarom ?
7. Welke elementen uit onze antwoorden op 2. tot 5. moeten nog nader toegelicht worden ? Zijn er bv. woorden, begrippen, feiten, argumenten waarover verschillend gedacht wordt ? Welke ?
8. Welke argumenten gebruikt de schrijver ?
9. Worden onze problemen in 7. behandeld ?
 - voldoende/onvoldoende/niet ?
 - kan je dat "voldoende/onvoldoende/niet" nader omschrijven ?
 - te veel voorbeelden, maar geen goede
 - de schrijver valt in herhaling
 - hij zegt te weinig, en veronderstelt te veel
 - hij dwaalt af naar een zijspoor.
10. Is het een goed betoog ?
11. Is het een goed stukje taal ? Fouten tegen de spelling, de taal of de zinsbouw ?

12. Is het een goede brief ? Presentatie ? Briefstijl ? Is hij tot de lezer gericht ?
13. Hoe beoordeel je de tekst globaal ?
14. De groep overlegt nu hoe hij op de brief gaat reageren. Desnoods verzamelt men extra gegevens (ook een vaardigheid die ontwikkeld moet worden ! cfr. TACK, 1979, p. 27-29)
 Men spreekt samen een soort strategie af en helpt mekaar in het vinden van de gepaste tegenargumenten ; men overweegt of een ander aspect, standpunt of opvatting moet voorgesteld of ontwikkeld worden. De antwoorden maken zelf uit of ze eerst op aanvullende informatie uitgaan, ofwel of ze onmiddellijk op de brieven antwoorden, om er later grondiger op terug te komen of nieuwe aspecten of invalshoeken te bespreken.

15. In de inleiding van de antwoordbrieven moeten de LLN expliciet op de voorgaande brief reflecteren : danken voor de brief, kort samenvatten, en een evaluatie formuleren. Het is me opgevallen dat jongens erg spaarzaam zijn met complimentjes, zelfs als die echt verdiend zijn. Vaak beginnen de LLN onmiddellijk hun brief, zonder de link naar de voorgaande brief te leggen.
16. In de slotalinea kan voorgesteld worden om het thema nog verder uit te diepen of om andere aspecten te onderzoeken, of om een nieuw thema aan te snijden. Het is duidelijk dat de initiatiefnemers van een nieuw thema ook de eerste brief schrijven.
17. In elk geval is de kring rond als de antwoorden bij de eerste schrijvers aankomen. De antwoorden worden weer individueel en in groep behandeld, volgens de werkwijze in 1.-14. geschetst.

18. De groep beslist hoe hij zal reageren. In elk geval wordt, minstens via een brief per groep, bedankt voor de brieven, gemeld of men wenst het thema uit te diepen, of naar het voorgestelde nieuwe thema wenst over te stappen.
19. Als besloten wordt het nieuwe thema aan te snijden, dan kan elke groep een aantal vragen bedenken, problemen, aspecten, meningen, invalshoeken, standpunten en die naar, de initiatiefnemers sturen zodat de anderen zich daarnaar kunnen richten bij hun werk, en zich een duidelijker beeld van de interesses van hun lezers kunnen vormen, en hun publiek inkleuren.
20. Een mogelijk vervolg : de LLN stellen voor de verschillende opvattingen viva voce te confronteren. Dat is dan een gedroomde gelegenheid om de LLN te oefenen in discussie-technieken, tweekolommen gesprekken, debat, pannel, ... ; om dictie- en articulatie-oefeningen te geven, om een boom op te zetten over dialect versus standaardtaal, ... Het is ook een gelegenheid om, met grotere LLN, via briefwisseling of telefoon zeer concrete afspraken te leren maken : een ontmoeting organiseren vereist vooruitzien, data vastleggen, uren, lokalen, kosten en onkosten bespreken, verplaatsing regelen, ... met exacte gegevens die vooraf voorlopig vastgelegd moeten worden, en later bevestigd : men moet met allerlei mensen en factoren rekening leren houden. Een zeer concrete en normaal functionele communicatie-activiteit, waarbij de LR op de achtergrond toeziet of alles wel klopt en niets over het hoofd wordt gezien. De LR kan ook alles zelf regelen, en een zeldzame kans verkrijgen.
Het vraagt wel een hele organisatie, maar dat is een ander hoofdstuk !

Bij wijze van besluit

Ondervinding leert dat :

- de LLN erg gemotiveerd werken
- bereid zijn om de LR raad te vragen en die raad in praktijk om te zetten
- iedereen naar best vermogen werkt, en zelden onder zijn capaciteiten blijft
- de meesten elkaar positief beïnvloeden
- de LLN zeer communicatie-bewust worden
- deze werkvorm een vruchtbare bodem is en een overkoepe-lend kader biedt voor ondersteunende activiteiten als :
 - * woordenschatlessen (verklarend bij het lezen, aanbiedend bij het schrijven)
 - * lezen op gegevens, met een doel, dus gericht en verken-nend lezen
 - * exact lezen

- * gegevens opsporen verzamelen, samenleggen, groeperen, selecteren ordenen en structureren met een bepaald doel, vanuit een bewust gekozen standpunt en voor een ingekleurd publiek
- * leren publiek- en doelgericht luisteren, lezen, schrijven en spreken
- * leren gegevens uitwisselen en bespreken
- * leren luisteren en noteren
- * leren samenvatten
- * leren een tekst bewust opbouwen
- * leren alinea's opbouwen
- * leren stellingen onderscheiden van bewijzen of argumenten
- * leren de waarde en betrouwbaarheid van bronnen bepalen en bronnen tegen elkaar afwegen
- * leren brieven schrijven : vormaspecten
inhoudsaspecten
- * leren gegevens controleren
- * leren kritisch staan tegenover zichzelf, tegenover eigen luister- en leesvaardigheid, eigen notities
- * leren notities bewaren en dubbels van brieven (Scripta manent !).

Hopelijk kringelen vanuit het inslagpunt van dit keitje rimpeltjes over enig sluimerende vijver of slapend bergmeer.

Paul Tack, Overwijs 60, 3180 Westerlo

NOOT

- (1) Het is aangeraden dat de LR op een klaslijst noteert wie aan wie schreef. Er moet ook op toegezien worden dat alle LLN een brief schrijven of een brief ontvangen, ook als de beide klassen een verschillend aantal LLN hebben : er worden allicht enige LLN gevonden die zich "opofferen" om twee brieven te schrijven, of te lezen. Er moet dan wel voor gewaakt worden dat die twee brieven niet in dezelfde groep lezers terechtkomen. Het kan zijn dat twee LLN naar dezelfde bestemming moeten schrijven : het is dan te verkiezen dat die twee erg van mening en/of standpunt verschillen. De LL die twee brieven moet schrijven kan gevraagd worden telkens een ander aspect, of een zelfde aspect vanuit een ander standpunt te benaderen.

BIBLIOGRAFIE

TACK, Paul, Gericht schrijven, Een aanzet tot een geïntegreerde schrijfdidactiek, in : Werkblad voor Nederlandse Didactiek, 8 jrg., nr. 1, okt. 1979, p. 25-36.